

واکاوی اصول جنگ در عملیات پدافند هوایی

رضا شاملو^۱

چکیده

از مهم‌ترین مسائل مطرح در جنگ‌ها که نقش مهمی در تدبیر و رسیدن به پیروزی دارد شناخت اصول جنگ است. اصول جنگ عبارت است از یک تعداد قواعد کلی که هدایت نبرد را به عهده دارد و با توجه به تفاوت‌هایی در مأموریت‌های محوله، نوع عمل نیروهای تخصصی، الگوی تجهیزاتی و غیره، اجرای این اصول ممکن است در نیرویی نسبت به نیروی دیگر متفاوت باشد. پدافند هوایی کارآمد و اثربخش و هدایت نیروها، مستلزم اقدامات، راهکنش‌ها و قواعد کلی مقابله با تهدیدات است که با لحاظ نمودن اصول جنگ می‌توان به آن دست یافت. به همین دلیل تبیین اصول جنگ در پدافند هوایی که بر ایجاد یک خط‌مشی دقیق، هدفمند و هوشمند برای عملیات پدافند هوایی و به‌کارگیری صحیح سامانه‌های عملیاتی و رزمی و کارکنان بنا نهاده شده است ضرورت دارد و باید به آن پرداخته شود. هدف پژوهش حاضر «تبیین اصول جنگ در عملیات پدافند هوایی» است. این تحقیق از لحاظ هدف کاربردی بوده و به لحاظ روش‌شناسی، رویکردی توصیفی و کیفی دارد که به کمک ابزارهایی از جمله مصاحبه و اسناد و مدارک دست‌اولی که در دسترس بوده است انجام شده است. نمونه‌گیری به‌صورت هدفمند با استفاده از روش اشباع نظری بوده است و به روش تحلیل محتوا برای یافتن نتایج تحقیق استفاده شده است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که پیروی از اصول جنگ، تضمین‌کننده پیروزی در میدان نبرد بوده و اصول جنگ به‌کاررفته در عملیات پدافند هوایی تا حدودی با اصول جنگ موردقبول همخوانی دارد.

کلیدواژه‌ها: جنگ، اصول جنگ، عملیات پدافند هوایی

مقدمه

با توجه به هم‌قدمت بودن جنگ با حیات بشریت، می‌توان از آن به‌عنوان یکی از مهم‌ترین رفتارهای طول تاریخ زندگی انسان‌ها یاد کرد که بخش اعظمی از فعالیت انسان‌ها را در ادوار مختلف به خود اختصاص داده است. از این‌رو نحوه جنگیدن که از آن به‌عنوان اصول جنگ یاد می‌شود، نه تنها در دوره کنونی، بلکه در دوران مختلف زندگی انسان‌ها از ارزش زیادی برخوردار بوده و از ضرورت‌های اساسی نیروهای مسلح هر کشوری است که هدایت‌گر فرماندهان، یگان‌ها، نیروها و سربازان در چگونگی جنگیدن در برابر دشمن و نحوه کسب اهداف نظامی در صحنه واقعی رزم می‌باشد. کاربرد صحیح این اصول، دارای تأثیر بسزایی در اعمال نظر فرماندهی، هدایت و موفقیت عملیات بوده و فرمانده را در رسیدن به اهداف او یاری می‌دهد و فاقد هرگونه نقضی است، لذا می‌توان از آن به‌عنوان خط‌کش نیروهای مسلح یاد کرد که مسیری برای توسعه نیروهای مسلح در نیل به اهداف و مأموریت‌های تعیین شده خواهد بود (اسماعیلی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲).

در بین نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران حوزه پدافند هوایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده و جزو اولویت‌های دفاعی برشماری شده و در منویات فرماندهی معظم کل قوا هم‌کراراً به این موضوع پرداخته شده است. عملیات پدافند هوایی طی سالیان متمادی دچار تحولات کیفی و کمی زیادی شده است و با پیشرفت فناوری و توسعه سامانه‌ها و جنگ‌افزارها، تحولات اساسی در زمینه اقدامات پدافندی و بهره‌برداری از انواع سامانه‌های پدافندی به وجود آمد. بدیهی است که آموزه‌های موجود و تجارب گذشته با توجه به سرعت تحولات بنیادین و ویژگی نبردهای محتمل آینده، جوابگوی مأموریت پدافند هوایی نیست؛ لذا باید به دنبال موضوعاتی بود تا ضریب موفقیت در عملیات پدافند هوایی را از طرق مختلف افزایش داد. یکی از مسیرهای رسیدن به افزایش ضریب کسب موفقیت در عملیات حوزه پدافند هوایی (وجود یک نظام مشخص و تئوری مدون و همچنین اصول حاکم بر جنگ می‌باشد تا با ارائه مقدمات، ملاحظات اساسی و قواعد و قوانین کلی مبتنی بر حقایق مسلم صحنه نبرد کسب پیروزی را در جنگ تضمین نماید).

با عنایت به تحولات سریع و پیچیده دنیای امروز و تغییر دائم ماهیت تهدیدات هوایی و ویژگی‌های صحنه نبرد، تعدد و تنوع تهدیدها، گستره وسیع منطقه نبرد، تحرک زیاد، استفاده از سلاح‌های برد بلند و غیره و به‌منظور دستیابی به هدایت و رهبری کارآمد و با قابلیت‌های بالا،

بهره‌گیری از اصول جنگ برای غلبه و برتری یافتن در میدان نبرد، می‌تواند اثرگذار باشد. بدون اطلاع از اصول جنگ، هدایت نیروهای تابعه و انجام عملیات در قالب‌های سنتی، موجب اتلاف منابع و افزایش هزینه‌ها در سازمان خواهد شد. دغدغه محقق این است که با توجه به اینکه موفقیت و دستیابی به اهداف و پیروزی در صورتی انجام‌پذیر خواهد شد که اصول جنگ به درستی تشریح و استفاده شوند، این اصول به گونه‌ای تبیین شود تا موجب افزایش آگاهی فرماندهان و کارکنان و تقویت و ارتقای نیروهای تابعه گردد؛ لذا در بیان کلی فقدان وجود یک کار علمی مدون در خصوص واکاوی عملیات پدافند هوایی با تأکید بر اصول جنگ، مسئله تحقیق اصلی تحقیق است که محقق در صدد است از طریق یک تلاش گسترده علمی به آن دست یابد. به دلیل اکتشافی بودن عوامل و ویژگی‌های اصول جنگ و فقدان متغیر وابسته و مستقل و با توجه به هدف تحقیق، در این پژوهش از تدوین فرضیه و محدود نمودن تحقیق در چارچوب آن خودداری و در ادامه روند تحقیق به صورت مسئله محور و بر اساس سؤال و اهداف پژوهش دنبال شده است. هدف این تحقیق، واکاوی عملیات پدافند هوایی با تأکید بر اصول جنگ است و سؤال اصلی تحقیق عبارت است از: «اصول جنگ در عملیات پدافند هوایی چگونه است؟».

این تحقیق به این جهت از اهمیت برخوردار است که موجب ایجاد فهم مشترک و ادبیات یکسان در سطح نیروهای پدافند هوایی و مانع از انحراف نیروها از اهداف تعیین شده در راستای وظایف ذاتی و مأموریت‌های ابلاغی می‌شود و یک چارچوب حساب شده و مشخص برای تمامی فعالیت‌های نظامی است. انجام نشدن آن موجب ناشناخته ماندن اجرای عملیات پدافند هوایی با تأکید بر اصول جنگ شده و موجب می‌شود کاستی‌ها و ضعف‌هایی در اجرای مأموریت نیروهای پدافند هوایی به وجود آید و به احتمال زیاد موجب تصمیم‌گیری نامناسب توسط مسئولین به دلیل ناآشنایی با این اصول و موجب اتلاف منابع محدود، تحمیل هزینه‌های اضافی و صدمه وارد آمدن به سازمان خواهد گردید.

مبانی نظری

جنگ

جنگ در لغت به معنای نبرد، پیکار، رزم، کارزار، آورد، زدوخورد و کشتار میان چند تن یا میان سپاهیان دو کشور است (عمید، ۱۳۶۳: ۷۰۶). برخورد مسلحانه بین دو یا چند کشور را جنگ

گویند (افشردی و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۲-۵). جنگ هنر پیشبرد اهداف سیاسی با استفاده از نیروهای مسلح تعریف شده است (محمد نژاد و همکاران، ۱۳۷۸: ۱۰۳). جنگ اقدامی خشونت‌آمیز برای و اداره کردن دشمن به انجام خواسته ما است (Clausewitz, 1942). جنگ جزئی از زندگی اجتماعی بشریت است (دورانت، ۱۳۷۸: ۲۹). «فون بوگوسلافسکی» نیز جنگ را این‌چنین تعریف می‌کند: «منازعه گروه مشخصی از انسان‌ها، قبایل، ملت‌ها، مردم یا دولت‌ها علیه یک گروه مشابه یا متجانس دیگر» (جمشیدی، ۱۳۹۹: ۱۳۶). بنا بر آنچه گذشت در تعریفی کلی می‌توان گفت: جنگ درگیری سازمان‌یافته و مسلحانه‌ای است که بین دولت‌ها، ملت‌ها یا گروه‌های منسجم و سازمان‌یافته صورت می‌گیرد و با خشونت شدید، گسیختگی اجتماعی و تلفات جانی و خسارت مالی زیاد همراه است (جمشیدی، ۱۳۹۹: ۱۳۶).

اصل (اصول)

اصل در لغت به معنای پایه و اساس و ریشه و بنیاد است (دهخدا، ۱۳۸۲: ۲۵) و در اصطلاح علمی بیانگر قواعدی اساسی و تعیین‌کننده است که موضوع یا پدیده‌های را تبیین می‌کند و معنا می‌بخشد (جمشیدی، ۱۳۹۹: ۱۳۷).

اصول جنگ و مفاهیم آن

اصول جنگ، راهبرد نظامی و راهکنش‌ها است که اساس طرح‌ریزی عملیات محسوب می‌شود (آئین‌نامه عملیات مشترک انگلیس، ۲۰۱۳). اصول جنگ، قواعد مسلم و مبانی اساسی در طرح‌ریزی، هدایت و اجرای عملیات نظامی بوده که بر جریان جنگ حاکم است و به کارگیری به جا و صحیح آن‌ها امکان موفقیت نبرد را افزایش می‌دهد (بیات، ۱۴۰۰: ۹۹). اصول جنگ، قواعدی منطقی و حاصل ترکیب ایده‌های اندیشمندان مختلف است که در طول قرن‌ها پالایش شده و تکامل یافته است. این قواعد در امور نظامی نقش راهنما را دارد و نه چارچوبی غیر منعطف که ضرورت پیروی جزم گونه را به دنبال داشته باشد (Farmer, 2010:8). اصول جنگ، مجموعه‌ای از ملاحظات اساسی جنگ است و طی قرن‌ها جمع‌آوری شده است. اصول جنگی مقررات و دستورالعمل‌هایی هستند که حقیقت را در عملیات نظامی نشان می‌دهند (اسماعیلی و همکاران، ۱۴۰۱: ۹). اصول جنگ حقایق بنیادی حاکم بر اجرای جنگ هستند که کاربرد صحیح

آن‌ها، در اعمال فرماندهی و در هدایت موفقیت‌آمیز عملیات نظامی، از اهمیت حیاتی برخوردار است (جمالی و رستمی، ۱۳۸۱: ۲۵).

تاریخچه اصول جنگ

«سون تزو» در حدود ۵۰۰ سال قبل از میلاد مسیح اصول جنگ را برشمرد و نویسندگان بسیاری در قرن هجدهم و به‌ویژه نوزدهم، درباره این اصول مطالبی را به رشته تحریر درآورده‌اند. ژنرال «جی اف سی فولر» انگلیسی در سال ۱۹۱۶ مجموعه جدیدی را ارائه داد. امریکا علاوه بر هشت اصل راهبردی، اصل سادگی را که مورد قبول ارتش فیلیپین بود به آن اضافه نمود. کشورهای گوناگون اصلاحات و کاربردهای خاصی از این اصول داشته‌اند (حسنلو، ۱۳۹۶: ۱۶۲). ژنرال و مورخ بریتانیایی «فولر» در سال ۱۹۱۶ هفت اصل از اصول جنگ را به‌عنوان دستورالعمل ارتش انگلیس در جنگ جهانی اول ارائه کرد. این اصول در سل ۱۹۲۱ در مجموعه مقررات آموزشی ارتش امریکا مجدداً به چاپ رسید و از آن به بعد دکتربین نیروهای هوایی، زمینی و مشترک و همچنین به نشریات تخصصی آموزش راه یافت (اشنایدر، ۱۳۸۲: ۱). «جان. ام. کالینز» اصول جنگ را به «کلاوزویتس» نسبت می‌دهد و نوشته است. به نظر می‌رسد که تدوین اصول جنگ از دوره «کلاوزویتس» با پنج توصیه او در یک یادداشت برای ولیعهد پروس در سال ۱۸۱۲ میلادی نوشت آغاز گردید. این توصیه‌ها اولین بار در کارهای جمع‌آوری شده او به نام «در باب جنگ» به چاپ رسید. حداقل سه توصیه دیگر به‌عنوان «عناصر» در بخش سوم کتاب مزبور پدیدار شد. از اشخاص دیگری که متعاقباً بر این مهم افزودند می‌توان «مکیندر»، «ماهان»، «فوش»، «دوهه» و «لتین» نام برد. ظاهراً «فولر» اولین تهیه‌کننده متن پذیرفته‌شده‌ای از اصول جنگ بود که ارتش آمریکا آن را ناپید کرد و متن آن ابتدا در سال ۱۹۲۱ در آیین‌نامه آموزش وزارت جنگ این کشور به شماره ۱۰-۵ به چاپ رسید (کالینز، ۱۳۷۳: ۶۰). اصول نه‌گانه جنگ جایگاه خود را در ویرایش‌های بعدی آن و امروزه هم در «دستور رزمی ۰-۳» حفظ کرده و اکنون به‌عنوان مبنای دکتربین نیروی زمینی از آن یاد می‌شود (Ettrich, 2005:11; Farmer, 2010:8). اصول جنگ به تعداد و شکل‌های متفاوت بین کشورها رایج است. به‌طور مثال، در انگلستان ده اصل رایج است. این اصول شالوده دائمی و پایدار رهیافت‌های نظامی یک کشور هستند که در واقع کارکرد آن‌ها هدایت صحیح جریان جنگ، جهت رسیدن به منظورهای آن است. نتیجه اینکه قوانین نظامی، دستورالعمل‌ها و رهنمون‌های نظامی دستوراتی هستند که اجزای آن از اصولی محکم گرفته شده

است. در رابطه با میزان اهمیت درک مفهوم اصول جنگ «هنری ژومینی» گفته است: «فرمانده بدبخت کسی است که در [جنگ] تنها اختراعات [فناوری] جدید را در نظر گرفته و به اصول جنگ توجه نمی‌کند» (دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه، ۱۳۷۶:۱۳).

اصول جنگ

اصول جنگ مورد باور نگرش نظامی در دوران مدرن که مورد توافق قریب به اتفاق کشورها است، عبارت است از: تمرکز قوا، هدف، غافلگیری، سادگی، وحدت فرماندهی، آفند، مانور، صرفه‌جویی در قوا و تأمین (حسنلو، ۱۳۹۶:۱۶۶). این اصول که در زبان انگلیسی به صورت مخفف «موسکاس»^۱ نامیده می‌شود شامل نه اصل است که به ترتیب در جدول شماره یک به آن اشاره شده است. هفت مورد از این اصول (هدف، آفند، تمرکز، اقتصاد نیرو، غافلگیری، امنیت و همکاری) از نوشته‌های «جی. اف. سی. فولر»، فرمانده بریتانیایی که آن‌ها را به عنوان دستورالعملی برای ارتش انگلیس در جنگ جهانی اول تهیه کرده است، اقتباس شده است (Fuller, 1916). بعدها نیروی مسلح آمریکا، اصل همکاری را حذف و اصول سادگی و وحدت فرماندهی را به آن اضافه نمودند. اصول جنگ مورد قبول و پذیرش ارتش جمهوری اسلامی که به اصول نه گانه معروف است و همگی آن‌ها چه در هشت سال دفاع مقدس و چه از لحاظ منطق و نظری، پس از خاتمه جنگ مورد تأیید قرار گرفته‌اند.

جدول ۱: اصول عمومی جنگ (منبع: حسنلو، ۱۳۹۶:۱۶۵)

ردیف	عنوان کامل	عنوان مختصر	عنوان لاتین
۱	اصل تمرکز قوا	تمرکز قوا	M=Mass
۲	اصل هدف	هدف	O=Objective
۳	اصل غافلگیری و فریب	غافلگیری	S=Surprise
۴	اصل سادگی	سادگی	S=Simplicity
۵	اصل وحدت فرماندهی	وحدت فرماندهی	C=Command Unity
۶	اصل آفند و شدت عمل	آفند	O=Offensive
۷	اصل مانور و سرعت عمل	مانور	M=Maneuve
۸	اصل صرفه‌جویی در قوا	صرفه‌جویی در قوا	E=Economy of Forces
۹	اصل تأمین	تأمین	S=Security

1. MOSSCOMES

اصول نه گانه جنگ در این قسمت توضیح داده شده است:

الف) اصل هدف:

یعنی هدایت هر گونه عملیات نظامی به سمت هدفی روشن، قطعی، قابل دسترسی و در اکثر موارد قابل نگهداری (پیرزاد فر، ۱۳۸۴: ۱۴۷-۱۴۱). هدایت عملیات نظامی همواره به سمت یک هدف معین و قابل حصول، انجام می‌شود که دستیابی به مقاصد راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی را تسهیل می‌کند (افشردی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۲).

ب) اصل آفند:

مؤثرترین و قطعی‌ترین عمل آفندی برای دستیابی به هدف و کسب و حفظ ابتکار عمل و بهره‌برداری از آن. «کولمارفن در گوتز» در مورد برخورداری از امتیازات اصل آفند گفته است: «سیاستمدار باید بداند جنگ‌افزارهایش آماده جنگ است و دریا باید که ورودش به جنگ غیرقابل اجتناب است و اگر در پیشگامی اقدام به تکیه، از خود تردید نشان دهد در این صورت در مورد کشورش مرتکب گناهی شده که مترادف با جنایت است» (پیرزاد فر، ۱۳۸۴: ۱۴۷-۱۴۱). کنش به جای واکنش و در اختیار گرفتن زمان، مکان، منظور، دامنه، شدت، سرعت و ابتکار عملیات. با انجام عملیات آفندی معمولاً ابتکار عمل به دست می‌آید که باید حفظ شود و به‌طور کامل مورد بهره‌برداری قرار گیرد (افشردی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۲).

پ) اصل تمرکز قوا:

اصل تمرکز قوا یعنی «تمرکز دادن تأثیرات توان رزمی تعیین‌کننده در زمان و مکان قطعی» اصل تمرکز در بعد راهبرد به مفهوم برتری قدرت ملی در مناطق یا منطقه‌ای است که منافع حیاتی ملی در معرض خطر یا تهدید قرار دارد، یا به آن وسیله به منافع ملی دسترسی پیدا خواهد شد. «سون تزو» می‌گوید: «اگر شاهین با یک ضربه می‌تواند استخوان‌های طعمه و شکار خود را درهم شکند به این دلیل است که او ضربه را در لحظه معین بر نقطه معین (قطعی) فرود می‌آورد. «چانگ یو» گفته است: به کار بردن عده‌های زبده و نخبه به منزله «پیکانی شکافنده» در محل معین، یکی از اساسی‌ترین و مهم‌ترین تدابیر فرماندهی به هنگام نبرد است (پیرزاد فر، ۱۳۸۴: ۱۴۷-۱۴۱). تمرکز قوا معمولاً در نقاط آسیب‌پذیر دشمن صورت گرفته و در جایی به دشمن ضربه زده می‌شود که آمادگی آن را ندارد، در این باره جمله مشهور سون تزو قابل استفاده است: «یک ارتش بی‌شبهت

به آب نیست، آب از نقاط برجسته و محکم اجتناب نموده و همیشه به سمت گودی‌ها و نقاط پست و آسیب‌پذیر سرازیر می‌گردد». تمرکز به معنای جمع‌آوری قدرت رزمی برتر از طریق متراکم نمودن نیروها به نحوی مناسب و به کار بردن آن در زمان و مکانی است که در اصل حمله مورد شناسایی و قبول قرار می‌گیرد. (طاهریان، ۱۴۰۰: ۱۵).

ت) اصل صرفه‌جویی در قوا:

صرفه‌جویی در قوا یعنی «اختصاص حداقل توان رزمی ضروری به تلاش‌های فرعی». اجرای درست اصل صرفه‌جویی در قوا به یک قضاوت سلیم و منطقی در خصوص توزیع نیروها و منابع نیاز دارد. در واقع باید ابزار جنگ را با اهداف آن هماهنگ نمود، هیچ بخشی از قوا را نباید هرگز بدون هدف و منظور رها ساخت. باید همه قسمت‌ها دارای توانی متناسب با اهمیت مأموریت واگذاری به آنان باشند (پیرزاد فر، ۱۳۸۴: ۱۴۷-۱۴۱).

ث) اصل مانور (رزمایش):

رزمایش در ابعاد عملیاتی و تاکتیکی عبارت است از: جابجایی و حرکت توان رزمی مؤثر به منظور دستیابی به وضعیت عملیاتی و تاکتیکی برتر نسبت به دشمن. اصل رزمایش دارای سه بعد مرتبط به هم می‌باشد که عبارت‌اند از: انعطاف‌پذیری، تحرک، قدرت رزمایش. در این اصل تحرک عامل قطعی و اساسی نبرد. محسوب می‌گردد (پیرزاد فر، ۱۳۸۴: ۱۴۷-۱۴۱). قرار دادن دشمن در وضعیت نامطلوب از طریق به کارگیری توان رزم نیروهای خودی به صورت قابل انعطاف ممکن و میسر می‌باشد (افشردی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۳).

ج) اصل وحدت فرماندهی:

وحدت فرماندهی یعنی اینکه در سلسله‌مراتب فرماندهی، همه نیروها تحت امر یک فرمانده مسئول و واجد شرایط، با اختیارات کافی قرار گیرند تا وی بتواند در راستای خط‌مشی کلی با ایجاد وحدت تلاش کلیه منابع و نیروها را در یک جهت و به سوی هدف مشترک سوق دهد (پیرزاد فر، ۱۳۸۴: ۱۴۷-۱۴۱). تضمین وحدت تلاش برای یکایک اهداف تحت نظر یک فرمانده مسئول و پاسخگو را وحدت فرماندهی می‌نامند (افشردی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۳).

چ) اصل تأمین:

رعایت اصل تأمین باعث کاهش آسیب‌پذیری در مقابل اقدامات نفوذی و هر نوع عملیات غافلگیرانه دشمن گردیده و سبب کسب و حفظ آزادی عمل می‌شود. اصل تأمین در بعد راهبردی شامل اقدامات عامل و غیرعامل به منظور حفاظت کشور و نیروهای مسلح آن در برابر هر نوع عملیات خرابکاری، براندازی، جاسوسی و جمع‌آوری اطلاعات راهبردی می‌باشد. اصل تأمین در طرح‌ریزی و هدایت جنگ نقش ارزنده‌ای را به عهده دارد (پیرزاد فر، ۱۳۸۴: ۱۴۷-۱۴۱). تأمین عبارت از مراقبت نیروهای خودی و عملیات آن‌ها در برابر اقداماتی از سوی دشمن تا نتوانند برتری و امتیاز غیرقابل‌پیش‌بینی را از نیروهای خودی کسب کنند (افشردی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۳).

ح) اصل غافلگیری:

غافلگیری یعنی ضربه زدن به دشمن در زمان و مکان به شیوه و روشی که انتظار و آمادگی پذیرش آن را ندارد. ما باید برای دسترسی به اصل غافلگیری فرصت واکنش را از دشمن بگیریم. غافلگیری اغلب اوقات کلید موفقیت عملیات ویژه بوده و نیز موجب ماندگاری نیرو می‌گردد. عملیات فریب و جنگ‌های روانی به امر غافلگیری کمک می‌کنند. (پیرزاد فر، ۱۳۸۴: ۱۴۷-۱۴۱). وارد آوردن ضربه بر دشمن در زمان و مکان غیرقابل‌انتظار او، یا به شیوه‌ای که برای او غیرقابل‌پیش‌بینی باشد. اصل غافلگیری را تا حد بسیار زیادی می‌توان نقطه مقابل تأمین دانست (افشردی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۳).

خ) اصل سادگی:

یعنی تهیه طرح‌های واضح و ساده (غیر پیچیده) و صدور دستورات صریح، کوتاه و مختصر به منظور حصول اطمینان از درک و فهم کامل آن‌ها توسط اجراکنندگان. (۱) در بعد راهبردی: اصل سادگی فراتر از کاربرد متداول سنتی آن است زیرا اجرای صحیح این اصل در بعد راهبردی سبب درک مردم از واقعیت‌ها گردیده در نتیجه باعث توسعه و افزایش پشتیبانی مردم از جنگ خواهد شد. لازم است مردم نیز نسبت به اهداف سیاسی و حتی اهداف کلی عملیات نظامی روشن و آگاه گردند تا با دل و جان زندگی و منابع خود را در اختیار دولت قرار دهند.

۲) در بعد عملیاتی و تاکتیکی: موفقیت در عملیات بستگی به این دارد که تا چه اندازه زیردستان مأموریت‌های تاکتیکی را درک نموده و چگونه آن‌ها را اجرا نمایند؛ بنابراین طرح‌ها و دستورالعملی که به یگان‌ها و فرماندهان زیردست ابلاغ می‌شوند باید ساده، روشن، قاطع، مختصر و قابل درک باشند و از به کار بردن دستورات دوپهلوی، مبهم و قابل تفسیر و تاکتیک‌های پیچیده اجتناب گردد. (پیرزاد فر، ۱۳۸۴: ۱۴۷-۱۴۱). اصل سادگی یعنی اجتناب از پیچیدگی غیرضروری در آماده‌سازی، طرح‌ریزی و اجرای عملیات نظامی. دستورالعمل‌ها، طرح‌ها و دستورالعمل‌ها باید تا حد امکان، ساده، مستقیم و بدون ابهام باشند (افشردی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۳).

پدافند هوایی

پدافند هوایی عبارت است از کلیه اعمال و اقداماتی که به منظور انهدام، خنثی کردن و یا تقلیل اثرات عملیات هواپیماها، موشک‌های بالستیک و سایر انواع موشک‌های هوایی دشمن در هوا انجام می‌گیرد و شامل پدافند هوایی عامل و غیرعامل می‌باشد. در تعریف دیگری، پدافند هوایی به معنی دفاع در برابر هجوم یا تک هواپیماست و شامل مجموعه اقداماتی است که با استفاده از سلاح و تجهیزات نظامی به منظور انهدام، خنثی‌سازی و یا تقلیل اثرات عملیات هواپیماها، موشک‌های بالستیک و سایر انواع موشک‌های دشمن در هوا انجام می‌گردد (محمودی سنجر، ۱۳۸۵: ۱۰۹).

فرآیند اجرای مأموریت

- ۱) کشف اشیاء پرنده به کمک سامانه‌های راداری و دیده‌بانی بصری و سایر حساسه‌ها
- ۲) شناسایی (طبقه‌بندی)
- ۳) رهگیری
- ۴) درگیری و انهدام (آئین‌نامه ۳۱-۲۷/ق پ ه ک، بازنگری ۱۳۹۹).

شبکه پدافند هوایی کشور

عملیات پدافند هوایی به علت ویژگی‌های ذاتی خود از جمله وسعت جغرافیایی، مأموریت، مشخص نبودن سمت، جهت و زمان تهدید، زمان بسیار کم برای تصمیم‌گیری به‌واسطه

سرعت بالایی وسیله تهدید و سلاح‌های مقابله آن و ... باید تحت یک شبکه یکپارچه سراسری اقدامات خود را انجام دهد. شبکه یکپارچه پدافند هوایی کشور به سامانه فرماندهی و کنترل پدافند هوایی شامل حساسه‌ها، رادارهای ثابت و متحرک زمینی و هوایی، شنود الکترونیکی، دیده‌بان‌ها، مراکز پردازش و انتقال اطلاعات، مراکز تصمیم‌گیری، سامانه‌های ارتباطی و کلیه عناصر پدافند هوایی کشور شامل هواپیماهای شکاری ره‌گیر، موشک‌ها و جنگ‌افزارهای توپخانه‌ای زمین به هوا که در نیروهای مسلح در حال انجام وظیفه دفاع از کشور در برابر تهدیدات هستند، اطلاق می‌گردد. انجام مأموریت پدافند هوایی با به کارگیری تجهیزات و سامانه‌های مختلف که با استفاده از شبکه‌های ارتباطی در هم تنیده به صورت یک پیکره یکپارچه و هماهنگ عمل می‌نمایند امکان‌پذیر است. شبکه فرماندهی و کنترل در این ساختار پیچیده همچون سلسله اعصاب بدن انسان فرمان‌ها و دستورات را در این شبکه رد و بدل نموده و هدایت و هماهنگی لازم را باهدف وحدت فرماندهی و تمرکز آتش بر عهده دارد. به این مجموعه شبکه یکپارچه پدافند هوایی^۱ اطلاق می‌گردد. (مبشری نیک و چمنی، ۱۳۹۲: ۱۰۷).

مأموریت‌های شبکه پدافند هوایی

راهبرد پدافندی کشور مبتنی بر اصول دفاعی یا بازدارندگی می‌باشد. مأموریت محوله به شبکه یکپارچه پدافند کشور در زمان صلح دفاع از حریم هوایی کشور و در زمان جنگ نیز مقابله با حملات هوایی دشمن، فرسایش نیروهای هوایی دشمن و پشتیبانی پدافندی از عملیات نیروهای سطحی از اهم وظایف شبکه پدافند یکپارچه کشور می‌باشد. (آزادبیانی، ۱۳۹۷: ۶۴).

اهداف اصلی عملیات در پدافند هوایی

- ایفای نقش در بازدارندگی دفاعی کشور
- حفاظت از اماکن و تأسیسات کشور و کاهش آسیب‌پذیری
- پشتیبانی از سایر نیروهای نظامی
- انهدام یا خنثی نمودن اهداف هوا-فضایی دشمن (آئین‌نامه ۳۱-۲۷/ق پ ه ک، ۱۳۹۹).
- مصادیق بکارگیری اصول جنگ در عملیات پدافند هوایی

1 integrated air defense system

با لحاظ نمودن اصول اساسی جنگ در مأموریت‌ها با توجه به مقدمات و نقاط قوت، فرصت، ضعف و تهدید می‌توان به نحو مطلوب اقدام نمود. توجه به این اصول زمینه لازم برای کسب قدرت رزمی بیشتر پدافند در مواجهه با دشمن در نبردهای احتمالی را فراهم می‌سازد و متضمن موفقیت اقدامات در حوزه پدافند هوایی باشد که برخی از مهم‌ترین اقدامات آن عبارت‌اند از:

انهدام بیش از ۶۰۰ فروند هواپیماهای رژیم بعثی، عدم بسته شدن فرودگاه‌های کشور و جریان صدور نفت، نقش بسیار فعال پدافند هوایی در عملیات والفجر (آزادسازی فاو) و بسیاری موارد دیگر در دفاع مقدس.

- دستگیری شرور و تروریست معروف عدربدالمالک ریگی در آسمان با محوریت پدافند هوایی.
- به‌کارگیری سامانه‌های بومی مانند باور ۳۷۳، ۱۵ خرداد، تلاش، کاوش، مطلع الفجر و انواع مختلف پهپادها و سامانه‌های جنگ الکترونیک برای صیانت از آسمان کشور.
- پوشش تعداد زیادی مرکز حساس و حیاتی توسط پدافند هوایی.
- تأمین پوشش پدافند هوایی، جهت برقراری امنیت پرواز بر فراز آسمان کشور (محقق ساخته، ۱۴۰۲).

پیشینه پژوهش

۱- قدرت‌الله پیرزاد فر (۱۳۸۴) در مقاله‌ای با عنوان «اصول جنگ و ارتباط آن در عملیات ویژه و مشترک» به بررسی موضوع پرداخته و اصول جنگ را در عملیات ویژه و مشترک مورد بررسی قرار داده است. در پایان چنین نتیجه‌گیری می‌نماید که کاربرد اصول جنگ همانند عملیات متعارف در عملیات ویژه نیز مؤثر می‌باشد، بنابراین طراحان نبرد باید با درک درستی از اصول جنگ و چگونگی ارتباط آن با عملیات ویژه آگاه باشند و به همگام و هماهنگ نمودن آن با عملیات متعارف توجه نمایند.

۲- محمدحسین افشردی و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «تشابهات و تفاوت‌های اصول جنگ و رهنامه» به بررسی موضوع پرداخته و در پایان چنین نتیجه‌گیری می‌نماید اصول جنگ نسبت به رهنامه پایدارتر است. رهنامه تحت تأثیر عوام متغیری چون فناوری و تجهیزات، فرهنگ و سنن

ملل، تجربیات سازمان‌ها و ... تغییر می‌کند، درحالی‌که این عوامل بر روی اصول نمی‌تواند خیلی تأثیر گذار باشد. همچنین اصول جنگ از جمله مبانی رهنامه نظامی محسوب می‌شود.

۳- خسرو حسنیو (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «اصول جنگ در عصر ناهمگونی‌ها» ضمن بررسی موضوع و ارائه تعاریف جنگ ناهمگون در پایان تحقیق چنین نتیجه‌گیری می‌نماید که «اصول جنگ» دارای سطحی بالاتر از «اصول نبرد و رزم» بوده و یا «اصول دفاع» تفاوت‌هایی دارد؛ لیکن در میان کارشناسان اغلب این مقوله‌ها یکسان پنداشته می‌شود. «اصول نبرد و رزم» با «ارکان دفاع» و «ارکان نیروهای نظامی» در ارتباط تنگاتنگی است و ضرورت دارد «ارکان نظامی شناخته شده» (کارکنان، اطلاعات، عملیات و آماد) از «ارکان دفاع» تفکیک و مورد بازاندیشی قرار گیرد.

۴) طاهریان و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «تمرکز قوا در جنگ آینده» ضمن بررسی موضوع و پرداختن به ابعاد تحقیق چنین نتیجه‌گیری می‌نماید برای مراعات اصل تمرکز قوا ضمن درک ضرورت تغییر نگرش به این مفهوم و پذیرش اهمیت عوامل غیر فیزیکی و برتری ساز نسبت به عوامل فیزیکی لازم است در جنگ آینده، ابتدا قابلیت‌های لازم را در یگان‌ها ایجاد کرده و سپس با ترکیب همه اقدامات و قابلیت‌ها و تمرکز آن‌ها در زمان (به‌جای تجمع در مکان)، ضمن به‌کارگیری سرعت و روش‌های مبتکرانه و غیر تکراری با رعایت پدافند غیرعامل توان رزمی را به‌منظور بی‌اثرسازی قابلیت‌های مؤثر دشمن در مقطع توقف‌های او متمرکز سازیم.

۵- فرزاد اسماعیلی سالومحله (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «اصول جنگ پدافند هوایی در محیط ناهمتراز» ضمن بررسی موضوع و ارائه اصول جنگ در پدافند هوایی در پایان چنین نتیجه‌گیری می‌نماید اصول جنگ از دو بخش عمومی و تخصصی تشکیل می‌شود. بخش عمومی آن شامل اصولی است که متعلق به تمام نیروهای مسلح (زمینی، پدافند هوایی، هوایی و دریایی) است و بخشی از آن با توجه به تخصصی بودن نیروها و همچنین مأموریت‌های سازمانی محوله و اهدافی که تعقیب می‌کنند به‌صورت تخصصی و خاص آن نیروی می‌باشد. برخی از اصول جنگ تخصصی پدافند هوایی عبارت‌اند از: اصل اشراف اطلاعاتی، اصل فریب، اصل پدافند غیرعامل، اصل آمایش، اصل آفند در پدافند و ...

بررسی پیشینه‌های پژوهش نشان می‌دهد که تاکنون نویسندگان مطالب زیادی در وصف ویژگی‌های مختلف اصول جنگ و ابعاد پدافند هوایی به رشته تحریر درآورده‌اند؛ اما بررسی

اصول جنگ در فرآیند اجرای مأموریت پدافند هوایی (کشف، شناسایی، رهگیری، درگیری و انهدام) آن طور که شایسته و لازم بوده مورد مذاقه و تبیین قرار نگرفته است و تفاوت این مقاله با مقالات دیگر می‌باشد. در این مقاله برخی از مهم‌ترین شاخص‌های اصول جنگ در عملیات پدافند هوایی ذکر گردید تا معیاری تسهیل‌کننده برای سیاست‌گذاران و فرماندهان و محققین علاقه‌مند در این حوزه باشد. اصول جنگ به کاررفته در عملیات پدافند هوایی احصاء شده در این مقاله تا حدودی با اصول جنگ موردقبول همخوانی دارد که از جمله نوآوری‌های و برتری مقاله نسبت به سایر تحقیقات است که در نوع خود بدیع و نوآورانه می‌باشد.

روش‌شناسی پژوهش

این تحقیق از منظر هدف، تحقیقی کاربردی است؛ زیرا هدف واکاوی اصول جنگ در عملیات پدافند هوایی است و به افزایش دانش در این زمینه کمک می‌نماید. روش انجام این تحقیق موردی، زمینه‌ای است؛ جامعه آماری پژوهش شامل مجموعه فرماندهان، خبرگان و کارشناسان نظامی پدافند هوایی در سطوح مختلف آشنا به حوزه این پژوهش و مباحث مرتبط هستند. در نمونه‌گیری به روش هدفمند تعداد ۹ نفر برای مصاحبه عمیق انتخاب شده که دارای مدارک علمی دکتری و کارشناسی ارشد و حداقل دارای سه سال سابقه خدمت در مشاغل مرتبط با موضوع پژوهش بودند که به صورت تمام شمار مورد ریزنی و تضارب آرا قرار گرفته‌اند. پژوهش به روش تحلیل محتوا انجام شد. روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای (شامل کتاب‌ها و مقالات پیرامون موضوع و نیز استفاده از جستجوهای اینترنتی، با فیش‌برداری و استناد به اسناد و مدارک موجود) و بررسی‌های میدانی شامل مصاحبه عمیق هدفمند و تنظیم پرسشنامه بوده است. با توجه به اینکه تحلیل محتوا روشی برای گرفتن نتایج معتبر و قابل اعتماد از داده‌های استخراج شده از متن است؛ بنابراین دارای فرایند مشخصی است (بختیاری، ۱۴۰۱: ۷۶). در این تحقیق، برای بالا بردن روایی و ارتقاء سطح کیفی مصاحبه، از نظرات مصاحبه‌شوندگانی بهره‌گیری شده است که از مدیران و فرماندهان پدافند حوزه پدافند هوایی و متخصصین در رشته‌های مرتبط با موضوع هستند. با توجه به این که محقق ضمن فیش‌برداری، منابع مربوطه به طور دقیق ذکر و در ذیل هر مطلب درج نموده است، بنابراین پایایی مطالب توسط مدارک علمی انتخابی مشخص گردیده است. بر این اساس ابتدا با توجه به هدف پژوهش اقدام به انجام مصاحبه عمیق شد. پس از پیاده‌سازی و محدود کردن متن مصاحبه‌ها، واحد تحلیل و ثبت هر پیام در داخل گروه مشخص و

بر اساس آن مقوله‌های فرعی شکل گرفت. سپس با پالایش مقوله‌های فرعی اقدام به تعیین مقوله‌های اصلی گردید و در نهایت اصول جنگ در عملیات پدافند هوایی با دسته‌بندی موردنظر به دست آمد.

یافته‌های پژوهش

– ارائه یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این تحقیق برای احصاء داده‌های کیفی، شمن استفاده از اسناد و مدارک با ۹ نفر مصاحبه انجام و اشباع نظری حاصل گردید. لازم به ذکر است که اشباع نظری پس از انجام مصاحبه با ۷ نفر از صاحب‌نظران حاصل گردید؛ لکن به منظور دریافت نظرات سایر عناصر مرتبط و غنای تحقیق، مصاحبه با خبرگان تا ۹ نفر ادامه یافت. سپس مقوله‌های حاصل از مصاحبه در انتهای هر واحد ثبت و در داخل گروه قرار گرفت. در قسمت مقوله‌های فرعی با توجه به هدف پژوهش «واحد تحلیل» انتخاب و مقوله‌های فرعی متن بر اساس آن تعیین گردید. «واحد تحلیل» (واحد بررسی) بخش خاصی از محتوا است که با توجه به هدف و متغیرهای موردنظر مورد تحلیل قرار می‌گیرد. در این مرحله تعداد ۵۷ مقوله فرعی حاصل از تحلیل داده‌ها به دست آمد. در مرحله آخر که دسته‌بندی، تلخیص، پالایش هست مقوله‌های به‌دست آمده مورد ارزیابی و پالایش قرار گرفته و مقوله‌هایی انتخاب می‌شوند که با اهداف و سؤال پژوهش مطابقت بیشتری داشته باشند. در این راستا، ارزیابی و پالایش از طریق حذف، اصلاح و یا ادغام مقوله‌های مشابه و تکراری صورت می‌گیرد (بختیاری، ۱۴۰۱: ۷۶).

– دسته‌بندی، تلخیص و پالایش مقوله‌های فرعی

در این پژوهش در مجموع تعداد ۵۷ مقوله فرعی از ۶۴ مقوله پالایش شده به دست آمد.

جدول ۲. مقوله‌های فرعی پالایش شده نهایی بر مبنای نظر مصاحبه‌شوندگان

ردیف	مقوله فرعی	کد (مصاحبه‌شونده‌ها)
۱	ترکیب همه اقدامات و قابلیت‌ها و تمرکز آن‌ها در زمان به‌جای تجمع در مکان	۱۴-۹-۸-۷-۴-۱
۲	تمرکز نیرو بیشتر روی ارتقاء توان رزمی است.	۱۱-۷-۶-۵-۳-۲
۳	کسب نتایج قاطع در زمان و مکان بحرانی و حساس	۱۴-۱۱-۱۰-۹-۷-۵-۴
۴	قابلیت اطمینان در عملکرد با کمترین عیب فنی	۱۳-۸-۶-۵-۴-۲
۵	رعایت اصل تمرکز آتش	۱۳-۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۵
۶	رعایت اصل آمایش سامانه‌ها و تجهیزات	۱۴-۱۱-۶-۵-۴-۲
۷	جلوگیری از فرسایش	۸-۷-۶-۵-۴-۳

جدول ۲. مقوله‌های فرعی پالایش شده نهایی بر مبنای نظر مصاحبه‌شوندگان

ردیف	مقوله فرعی	کد (مصاحبه‌شونده‌ها)
۸	تمرکز در مقطع توقف دشمن	۱۱-۸-۷-۶-۲-۱
۹	بی‌اثر سازی قابلیت‌های مؤثر دشمن	۱۴-۱۳-۱۲-۸-۷-۳
۱۰	اهمیت عوامل غیر فیزیکی و برتری ساز	۱۴-۱۱-۹-۶-۳
۱۱	بهترین شکل اجرای عملیات پدافند هوایی پشتیبانی مستقیم از اهداف فرمانده است.	۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸
۱۲	تمرکز عملیات پدافند هوایی جهت اجرای مأموریت برای دست‌یابی به اهداف عملیات به شیوه‌ای است که با اهداف راهبردی فرمانده هماهنگ باشد.	۱۴-۱۱-۸-۳
۱۳	دفاع از نقاط آسیب‌پذیر و حیاتی	۱۴-۱۳-۱۱-۷-۶
۱۴	حفظ توان و قدرت دفاعی (نهایت تلاش و اهتمام در حفظ توان و قدرت پدافند هوایی علیرغم برتری دشمن)	۱۴-۱۳-۱۱-۱۰-۹
۱۵	رعایت اصل تناسب (تناسب بین هدف و اقدام)	۱۳-۱۲-۱۱-۸-۶-۵
۱۶	قابلیت انهدام مؤثر در انهدام یا خنثی نمودن اهداف هوا فضایی دشمن	۸-۷-۶-۵-۴-۲
۱۷	اجرای پدافند منطقه‌ای	۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷
۱۸	اجرای پدافند نقطه‌ای	۱۴-۹-۸-۷-۴-۱
۱۹	غافلگیری اغلب اوقات کلید موفقیت نیروها است	۱۱-۷-۶-۵-۳-۲
۲۰	رعایت اصل فریب و جنگ‌های روانی به امر جلوگیری غافلگیری کمک می‌کنند.	۱۴-۱۱-۱۰-۹-۷-۵-۴
۲۱	پدافند غیرعامل به امر جلوگیری از غافلگیری کمک می‌کند.	۱۳-۸-۶-۵-۴-۲
۲۲	رعایت اشراف اطلاعاتی (شناخت خود و دشمن)	۱۳-۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۵
۲۳	ممانعت حداکثری (به کارگیری کلیه تجهیزات در تمامی رده‌ها برای جلوگیری از غافلگیری و شکست)	۱۴-۱۱-۶-۵-۴-۲
۲۴	با توجه به اینکه در عملیات پدافند هوایی از روش‌ها و تجهیزات پیچیده استفاده می‌شود بنابراین لازم است طرح عملیات ساده و روشن بوده و اجرای آن آسان باشد.	۸-۷-۶-۵-۴-۳
۲۵	سهولت در تدوین و به کارگیری آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها و فرایندها در شبکه پدافند هوایی	۱۱-۸-۷-۶-۲-۱
۲۶	طرح‌ها به گونه‌ای ساده، جامع و مانع باشد تا در برابر فشار روحی و روانی محیط عملیاتی مقاوم و نسبت به تغییر وضعیت‌ها انعطاف‌پذیر باشند.	۱۴-۱۳-۱۲-۸-۷-۳
۲۷	عدم قرینگی در اقدامات	۱۴-۱۱-۹-۶-۳
۲۸	طرح‌ریزی‌های عملیاتی جامع و متناسب با تهدید	۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸
۲۹	در عملیات پدافند هوایی برای هماهنگی و همگامی نیروهای پدافندی با طرح	۱۴-۱۱-۸-۳

جدول ۲. مقوله‌های فرعی پالایش شده نهایی بر مبنای نظر مصاحبه‌شوندگان

ردیف	مقوله فرعی	کد (مصاحبه‌شونده‌ها)
	عملیات، نیاز به وحدت فرماندهی دارد.	
۳۰	شبکه یکپارچه پدافند هوایی با محوریت قرارگاه مشترک پدافند هوایی کشور این اصل را تأمین می‌کند	۱۴-۱۳-۱۱-۷-۶
۳۱	استقلال تاکتیکی در انجام عملیات هنگامی که رده بالاتر دستور دهد یا شرایط مناسب ایجاد نماید	۱۴-۱۳-۱۱-۱۰-۹
۳۲	هدایت تمرکزی و اجرای غیر تمرکزی (شبکه محوری)	۱۳-۱۲-۱۱-۸-۶-۵
۳۳	تدوین دستورالعمل روابط کاری الزام‌آور در بین نیروهای پدافندی	۸-۷-۶-۵-۴-۲
۳۴	کاربرد ذاتی اصل آفند در عملیات پدافند هوایی ماهیت دفاعی پدافند هوایی است	۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷
۳۵	برای بازدارندگی و تحمیل اراده بر دشمن، اقدام در مقابله با ضربه زدن یا درگیری با او است (آفند در پدافند)	۱۴-۹-۸-۷-۴-۱
۳۶	حفظ برتری هوایی و جلوگیری از عملیات سرکوب پدافند هوایی ۱	۱۱-۷-۶-۵-۳-۲
۳۷	پایداری در تداوم عملیات در طی حمله دشمن	۱۴-۱۱-۱۰-۹-۷-۵-۴
۳۸	آمادگی پاسخگویی با حداقل اعلام خطر	۱۳-۸-۶-۵-۴-۲
۳۹	رعایت اصل تعادل آتش	۱۳-۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۵
۴۰	رعایت اصل پشتیبانی متقابل	۱۴-۱۱-۶-۵-۴-۲
۴۱	پدافند در عمق	۸-۷-۶-۵-۴-۳
۴۲	بر سرپا ماندن	۱۱-۸-۷-۶-۲-۱
۴۳	این اصل با سرعت عمل در تحرک و جابجایی و استقرار سامانه‌های پدافندی در طیف‌های مختلف (برد بلند، متوسط و پایین) محقق می‌شود (اصل چابکی)	۱۴-۱۳-۱۲-۸-۷-۳
۴۴	در این اصل تحرک عامل قطعی و اساسی نبرد محسوب می‌گردد	۱۴-۱۱-۹-۶-۳
۴۵	تنها استفاده از وسایل ۴ترابری زمینی ممکن است انعطاف‌پذیری را کاهش دهد؛ بنابراین لازم است تحرک از راه هوا را در نظر داشت	۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸
۴۶	انعطاف‌پذیری در مقابله با وضعیت‌های گوناگون و متغیر	۱۴-۱۱-۸-۳
۴۷	اجرای اصل آتش و حرکت	۱۴-۱۳-۱۱-۷-۶
۴۸	نیروهای پدافند هوایی را با توجه به ارزش منابع محدود نمی‌توان برای اجرای	۱۴-۱۳-۱۱-۱۰-۹

1. Suppression Of Enemy Air Defence44

جدول ۲. مقوله‌های فرعی پالایش شده نهایی بر مبنای نظر مصاحبه‌شوندگان

ردیف	مقوله فرعی	کد (مصاحبه‌شونده‌ها)
	مأموریت‌های غیر ضروری و ثانویه به کاربرد.	
۴۹	با توجه به کوچکی و نبود توان مازاد در یگان‌های پدافندی، صرفه‌جویی در نیرو برای اجرای موفقیت‌آمیز عملیات ضروری است.	۱۳-۱۲-۱۱-۸-۶-۵
۵۰	جنگ‌افزارهای پدافند هوایی به‌صورت یدکی نگهداری نمی‌شوند	۸-۷-۶-۵-۴-۲
۵۱	تکیه بر اصل توده در طراحی جنگ‌افزارهای پدافند هوایی	۱۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۷
۵۲	تکیه بر اصل ترکیب ^۱ در طراحی جنگ‌افزارهای پدافند هوایی	۱۴-۹-۸-۷-۴-۱
۵۳	تکیه بر اصل تلفیق ^۲ در طراحی جنگ‌افزارهای پدافند هوایی	۱۱-۷-۶-۵-۳-۲
۵۴	پشتیبانی مستقیم از یک نیروی رزمی در منطقه مقدم	۱۴-۱۱-۱۰-۹-۷-۵-۴
۵۵	پشتیبانی کلی برای پدافند از منابع خاص	۱۳-۸-۶-۵-۴-۲
۵۶	تأمین سرزمینی و حفاظت فیزیکی مواضع پدافندی	۱۳-۲-۱۱-۱۰-۹-۸-۵
۵۷	تأمین قوی در طرح‌ریزی و اجرای عملیات به‌منظور مخفی ماندن مأموریت‌ها که اغلب در منطقه‌ای دور یا ممنوع اجرا می‌شود	۱۴-۱۱-۶-۵-۴-۲

جدول ۳. مقوله‌های اصلی و فرعی مرتبط

ردیف	مقوله اصلی	مقوله فرعی
۱	اصل تمرکز قوا	ترکیب همه اقدامات و قابلیت‌ها و تمرکز آن‌ها در زمان به‌جای تجمع در مکان
		تمرکز نیرو بیشتر روی ارتقاء توان رزمی است.
		کسب نتایج قاطع در زمان و مکان بحرانی و حساس
		قابلیت اطمینان در عملکرد با کمترین عیب فنی
		رعایت اصل تمرکز آتش
		رعایت اصل آمایش سامانه‌ها و تجهیزات
		جلوگیری از فرسایش
		تمرکز در مقطع توقف دشمن
		بی‌اثر سازی قابلیت‌های مؤثر دشمن
		اهمیت عوامل غیر فیزیکی و برتری ساز

1. Mix
2. Integration

جدول ۳. مقوله‌های اصلی و فرعی مرتبط

مقوله اصلی	مقوله فرعی	ردیف
اصل هدف	بهترین اجرای عملیات پدافند هوایی پشتیبانی مستقیم از اهداف فرمانده است.	۲
	تمرکز عملیات پدافند هوایی جهت اجرای مأموریت برای دست‌یابی به اهداف عملیات به شیوه‌ای است که با اهداف راهبردی فرمانده هماهنگ باشد.	
	دفاع از نقاط آسیب‌پذیر و حیاتی	
	حفظ توان و قدرت دفاعی (نهایت تلاش و اهتمام در حفظ توان و قدرت پدافند هوایی علیرغم برتری دشمن)	
	رعایت اصل تناسب (تناسب بین هدف و اقدام)	
	قابلیت انهدام مؤثر در انهدام یا خنثی نمودن اهداف هوا فضایی دشمن	
	اجرای پدافند منطقه‌ای	
	اجرای پدافند نقطه‌ای	
اصل غافلگیری	غافلگیری اغلب اوقات کلید موفقیت نیروها است	۳
	رعایت اصل فریب و جنگ‌های روانی عامل جلوگیری از غافلگیری	
	پدافند غیرعامل به امر جلوگیری از غافلگیری کمک می‌کند.	
	رعایت اشراف اطلاعاتی (شناخت خود و دشمن)	
	ممانعت حداکثری (به‌کارگیری کلیه تجهیزات در تمامی رده‌ها برای جلوگیری از غافلگیری و شکست)	
اصل سادگی	نظر به اینکه در عملیات پدافند هوایی از روش‌ها و تجهیزات پیچیده استفاده می‌شود لازم است طرح عملیات ساده و روشن بوده و اجرای آن آسان باشد.	۴
	سهولت در تدوین و به‌کارگیری آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها و فرایندها در شبکه پدافند هوایی	
	طرح‌ها به‌گونه‌ای ساده، جامع و مانع باشد تا در برابر فشار روحی و روانی محیط عملیاتی مقاوم و نسبت به تغییر وضعیت‌ها انعطاف‌پذیر باشند.	
	عدم قرینگی در اقدامات	
	طرح‌ریزی‌های عملیاتی جامع و متناسب با تهدید	

جدول ۳. مقوله‌های اصلی و فرعی مرتبط

مقوله اصلی	مقوله فرعی	ردیف
اصل وحدت فرماندهی	در عملیات پدافند هوایی برای هماهنگی و همگامی نیروهای پدافندی با طرح عملیات، نیاز به وحدت فرماندهی دارد.	۵
	شبکه یکپارچه پدافند هوایی با محوریت قرارگاه مشترک پدافند هوایی کشور این اصل را تأمین می‌کند	
	استقلال تاکتیکی در انجام عملیات هنگامی که رده بالاتر دستور دهد یا شرایط مناسب ایجاد نماید	
	هدایت تمرکزی و اجرای غیر تمرکزی (شبکه محوری)	
	تدوین دستورالعمل روابط کاری الزام‌آور در بین نیروهای پدافندی	
اصل آفند	کاربرد اصل آفند در عملیات پدافند هوایی ماهیت دفاعی پدافند هوایی است برای بازدارندگی و تحمیل اراده بر دشمن، اقدام در مقابله با ضربه زدن یا درگیری با او است (آفند در پدافند)	۶
	حفظ برتری هوایی و جلوگیری از عملیات سرکوب پدافند هوایی	
	پایداری در تداوم عملیات در طی حمله دشمن	
	آمادگی پاسخگویی با حداقل اعلام خطر	
	رعایت اصل تعادل آتش	
	رعایت اصل پشتیبانی متقابل	
	پدافند در عمق	
	بر سرپا ماندن	
	این اصل با سرعت عمل در تحرک و جابجایی و استقرار سامانه‌های پدافندی در طیف‌های مختلف (برد بلند، متوسط و پایین) محقق می‌شود (اصل چابکی)	
در این اصل تحرک عامل قطعی و اساسی نبرد محسوب می‌گردد		
تنها استفاده از وسایل ترابری زمینی ممکن است انعطاف‌پذیری را کاهش دهد؛ بنابراین لازم است تحرک از راه هوا را در نظر داشت	اصل مانور	
انعطاف‌پذیری در مقابله با وضعیت‌های گوناگون و متغیر		
اجرای اصل آتش و حرکت		

1. Suppression Of Enemy Air Defence

جدول ۳. مقوله‌های اصلی و فرعی مرتبط

مقوله اصلی	مقوله فرعی	ردیف
اصل صرفه‌جویی در قوا	نیروهای پدافند هوایی را با توجه به ارزش منابع محدود نمی‌توان برای اجرای مأموریت‌های غیرضروری و ثانویه به کاربرد.	۸
	با توجه به کوچکی و نبود توان مازاد در یگان‌های پدافندی، صرفه‌جویی در نیرو برای اجرای موفقیت‌آمیز عملیات ضروری است.	
	جنگ‌افزارهای پدافند هوایی به صورت یدکی نگهداری نمی‌شوند	
	تکیه بر اصل توده در طراحی جنگ‌افزارهای پدافند هوایی	
	تکیه بر اصل ترکیب ۱ در طراحی جنگ‌افزارهای پدافند هوایی	
	تکیه بر اصل تلفیق ۲ در طراحی جنگ‌افزارهای پدافند هوایی	
	پشتیبانی مستقیم از یک نیروی رزمی در منطقه مقدم	
اصل تأمین	پشتیبانی کلی برای پدافند از منابع خاص	۹
	تأمین سرزمینی و حفاظت فیزیکی مواضع پدافندی	
	تأمین قوی در طرح‌ریزی و اجرای عملیات به منظور مخفی ماندن مأموریت‌ها که اغلب در منطقه‌ای دور یا ممنوع اجرا می‌شود	

نتیجه‌گیری

تحلیل محتوایی به دست آمده از اسناد و مدارک و مصاحبه با صاحب‌نظران گویای این مطلب است که اصول جنگ یکی از واژگان کلیدی است که ضمن برخورداری از ویژگی‌ها، نقش‌ها، کارکردها، سطوح، طبقات و اقسام مختلف، بیانگر راهکنش‌ها و فنون مقابله با تهدیدات باشد. در جنگ‌های آینده حملات هوایی و موشکی پر حجم و با دقت بالا به مراکز ثقل، ضربات فلج‌کننده، غافلگیری، سیال‌سازی محیط عملیاتی و عملیات تأثیرمحور از اقدامات ثابت و اولیه تهاجم هوایی و جنگ می‌باشد. در مقابل، ایجاد پدافند هوایی چندلایه و مرکب از انبوه جنگ‌افزارهای پدافندی دارای تنوع، از خسارات وارده در برابر حملات هوایی دشمن به‌ویژه در محدوده نقاط آسیب‌پذیر می‌کاهد و این مهم بدون توجه به اصول جنگ که پایه و اساس نیازمندی‌های عملیاتی پدافند هوایی می‌باشد، امکان‌پذیر نیست. سؤال اصلی تحقیق: «اصول جنگ در عملیات پدافند هوایی

1. Mix
2. Integration

چگونه است؟». در این تحقیق تلاش گردید تا برای سؤال مطرح شده پژوهش پاسخ مناسبی ارائه گردد. در پاسخ به سؤال فوق، با توجه به مطالعات نظری و هم‌چنین با توجه به یافته‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل انجام شده، یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که پیروی از اصول جنگ، تضمین‌کننده پیروزی در میدان نبرد بوده و اصول جنگ به کار رفته در عملیات پدافند هوایی تا حدودی با اصول جنگ مورد قبول همخوانی دارد و به تناسب اصول نه‌گانه جنگ، تعداد ۵۷ عامل به‌عنوان عوامل اصول جنگ در عملیات پدافند هوایی (به شرح جدول شماره ۳) شناسایی و جمع‌بندی گردید.

تحلیل نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد اصول جنگ حقایق مسلم حاکم بر میدان نبرد هستند و به کار بردن بجا و به موقع آنها در هدایت موفقیت آمیز عملیات نظامی اثر قاطع دارد. در همین راستا به کار بردن اصول جنگ در حوزه پدافند هوایی باید که وظیفه صیانت از آسمان کشور و تأمین امنیت پروازهای داخلی و خارجی را برعهده دارد باید با دقت فراوان صورت گیرد. این اصول زیربنای عملیات در پدافند هوایی و کنترل و هدایت شبکه پدافند هوایی بوده و برای کسب مهارت و کاربرد چه در زمان صلح و چه در زمان جنگ ضروری می‌باشند. کلیه فرماندهان و طراحان نبرد و مراکز فرماندهی و کنترل پدافند هوایی باید با درک درستی از اصول جنگ و چگونگی ارتباط آن با عملیات پدافند هوایی آگاه باشند، و به همگام و هماهنگ نمودن این عملیات توجه نمایند.

به‌طور کلی این تحقیق قابل توسعه است و پیشنهاد می‌شود:

- ۱- قرارگاه مشترک پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء (ص) کشور و سایر متولیان امر پدافند هوایی در نیروهای مسلح با مدنظر قراردادن اصول یاد شده نسبت به ارائه الگوهای جدید خود در حوزه‌های تجهیزاتی، اطلاعاتی، عملیاتی، آموزشی و ... اقدام نمایند.
- ۲- به محققان پیشنهاد می‌شود با توجه به تحولات چشمگیر معاصر در حوزه‌های نظامی و دفاعی دنیا، اصول و رهنامه‌های نظامی و دفاعی را با توجه به این تحولات بازنگری و بازنویسی نمایند. مراکز آموزشی و دانشگاهی نیروهای مسلح ضمن تأکید بر آموزش اصول جنگ توسط هنرجویان و دانشجویان، نسبت به برگزاری دوره‌های مرتبط با این حوزه در جهت ارتقاء سطح آگاهی و تخصصی آنان اقدام نمایند.

فهرست منابع

- آزاد بیانی محمد، (۱۳۹۷) مطالعه تطبیقی الگوهای تصمیم‌گیری در فرماندهی و کنترل برای به‌کارگیری در شبکه یکپارچه پدافندی کشور، **فصلنامه علوم و فنون نظامی**، سال سیزدهم شماره ۴۵
- اسماعیلی، فرزاد و الهامی، علیرضا و تسلیمیکار، بهروز، (۱۴۰۱)، **اصول جنگ پدافند هوایی در محیط ناهمتران**، فصلنامه علمی پژوهشی فرماندهی و کنترل، سال ششم، شماره دو، تابستان، صص ۱-۳۰
- افشردی، محمدحسین و عراقی، عبدالله و زین‌الدینی، مجید (۱۳۹۶)، **اصول رهنامه عملیاتی نزاجا و نرسا در نبرد ناهمتران**، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، زمستان، شماره ۷۰، صص ۳۲-۵
- افشردی، محمدحسین، قاضی پور، توحید، گلکاریان، داوود، (۱۳۹۸)، **تشابهات و تفاوت‌های اصول جنگ و رهنامه فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک**، سال هفدهم، شماره ۷۵، بهار، صص ۳۲-۵
- بختیاری، ایرج، (۱۴۰۱)، **تحلیلی بر اینترنت اشیاء در شبکه پدافند هوایی از منظر آسیب‌ها و تهدیدها**، فصلنامه **علوم و فنون نظامی**، سال هجدهم، شماره ۶۱، پاییز، صص ۸۲-۵۵
- بیات، حسن، (۱۴۰۰)، **اصول و قواعد اساسی رزم**، تهران: انتشارات دانشگاه افسری امام حسین (ع) بی‌نا، (۲۰۱۳)، **رهنامه عملیات مشترک انگلیس**، پیوست دی ماه
- بی‌نا، (۱۳۷۶)، **تئوری عملیات و رزم**، دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه معاونت تحقیق و پژوهش بی‌نا، (۱۳۹۹)، **آئین‌نامه ۳۱-۲۷/ق پ ه ک**، بازنگری، تهران: قرارگاه مشترک پدافند هوایی کشور
- پیرزاد فر، قدرت‌الله، (۱۳۸۴)، **اصول جنگ و ارتباط آن در عملیات ویژه و مشترک**، فصلنامه پژوهشی و آموزشی علوم و فنون نظامی، سال دوم، شماره ۴، صص ۱۳-۱
- دورانت، ویلیام جیمز، (۱۳۷۸)، **مشرق زمین گاهواره تمدن**، ترجمه: احمد آ رام و همکاران، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی
- جمالی، علی‌اصغر و رستم، محمود، (۱۳۸۱)، **تاریخ نظامی جهان و هنر جنگ**، دانشگاه افسری امام علی (ع) جمشیدی، محمدحسین، (۱۳۹۹)، **اصول جنگ در اندیشه امیر مؤمنان امام علی علیه‌السلام**، فصلنامه مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال نوزدهم، شماره ۸۸، تابستان، صص ۱۶۶-۱۳۳
- حسنلو، حسرو، (۱۳۹۶)، **اصول جنگ در عصر ناهمگونی‌ها**، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال پانزدهم، شماره ۷۰، زمستان، صص ۱۷۸-۱۵۱
- طاهریان، محمد و بیات، حسن و بشارتی، محمدرضا، **تمرکز قوا در جنگ آینده**، نشریه علمی مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، سال بیستم، شماره ۹۴، زمستان، صص ۳۳-۷
- کالینز، جان ام، (۱۳۷۳)، **استراتژی بزرگ**، ترجمه: کوروش بایندر، تهران: دفتر مطالعات وزارت امور خارجه عمید، حسن، (۱۳۶۳)، **فرهنگ فارسی**، تهران: امیرکبیر

میشری نیک، محسن و چمنی، مسلم، (۱۳۹۲)، فرماندهی و کنترل یک، تهران: انتشارات دانشگاه خاتم الانبیاء
پدافند هوایی،

محمد نژاد، میرعلی و نوروزی، محمدتقی، (۱۳۷۸)، فرهنگ استراتژیک، تهران: نشر سبا.

محمدی سنجر، علی (۱۳۸۵)، فرهنگ اختصارات نظامی، تهران، نشر میعاد

Barry R Schnider principles of war for the battlefield of the future DOD **Air force university**
1998

Clausewitz, Carl von, (1942), PRINCIPLES of WAR, **Longman Scientific**

F Ettrich, Brian B. (2005, June). The principles of war: are they still applicable. **Naval**
Postgraduate School.

Farmer, David B. (2010). do the principles of war apply to cyber war? School of Advanced
Military Studies United States Army Command and General Staff College, **Fort**
Leavenworth, Kansas.

Fuller, J.F.C. (1916), “The Principles of War”, Journal of the **Royal United**

